

Олена ЛЯХОВЕЦЬ

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

Ірина ПРЯДКО

викладач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ ЯК ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто особливості процесу фінансування інноваційної діяльності. Визначено основні джерела фінансування інновацій у Миколаївській області. Проаналізовано основні тенденції у фінансовому забезпеченні Миколаївського регіону. Встановлено, що державна інноваційна політика не сприяла розвитку інновацій у регіоні.

Ключові слова: інновації, фінансування інновацій, інноваційний розвиток регіону.

В останні роки джерела зростання економіки, що базувалися на екстенсивному типі розвитку, уже не можуть забезпечити необхідні результати. Нарощування низькотехнологічного сировинного експорту за рахунок відносно дешевої робочої сили вже майже себе вичерпало [7, с. 40]. Накопичилось багато невирішених проблем, пов'язаних із слабкою конкурентоздатністю вітчизняних підприємств, низьким темпом оновлення основних засобів, зростання вартості енергоресурсів та матеріалоємності виробничих комплексів.

Економічно розвинені країни вже давно зорієнтовані на розробку і впровадження науково-технічних інновацій та передових технологій. В Україні ж кількість підприємств, що займалися інноваціями та що впроваджували інновації, з 2000 по 2011 роки зменшувалась у середньому на 1% щорічно [8]. Головною причиною таких невтішних показників була і залишається проблема фінансового забезпечення розвитку інновацій.

Проблемою дослідження ролі інновацій, інноваційного процесу, інноваційної діяльності в економіці займається значна кількість економістів. В основу їх досліджень покладені теорії наступних учених: П. Бубенка, А. Никифорова, С. Онишко, І. Третяк, Л. Федулової, О. Чемодурова та інші. Разом з тим, питання фінансування розвитку інновацій з урахуванням особливостей економічного стану України та її окремих регіонів досліджено недостатньо.

Метою статті є вивчення стану фінансування інновацій у Миколаївській області.

Завданнями статті є: 1) вивчення теоретичних основ фінансування інновацій; 2) визначення джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності на Миколаївщині; 3) аналіз основних тенденцій у фінансуванні інновацій у Миколаївському регіоні.

Процес розвитку інновацій в умовах ринкової економіки базується на пошуку необхідних джерел та форм фінансування. Саме вони мають забезпечити рівновагу між інноваційними витратами та фінансовими можливостями [4, с. 83]. І. О. Третяк вказує, що «фінансування інноваційної діяльності на постіндустріальному етапі відіграє таку ж динамічну роль фактора розвитку економіки, яку на

індустріальному етапі відігравали природні ресурси, капітал і робоча сила» [5, с. 355]. А. Є. Никифоров пояснює цей факт тим, що інноваційну діяльність, як і будь-яку економічну діяльність, здійснюють суб'єкти, що мають економічні інтереси, а реалізація цих інтересів залежною від рівня фінансового забезпечення [3, с. 245].

Але, незважаючи на часте застосування, поняття «фінансування» досі не має єдиного тлумачення. В. Гончаров, І. Бузько, В. Євстигнєєв розуміють цю категорію специфічною економічною формою управління суспільним виробництвом, М. Романовський – формою перерозподілу, Г. Лахтін – способом управління, який полягає в наступному: організації надаються і кошти на придбання необхідних ресурсів, і право на використання цих коштів [4, с. 85]. Онишко С. В. вказує, що «можливість забезпечення різносторонньої характеристики фінансування з'являється за умови її розгляду як фінансової категорії, яка є абстрактним відображенням об'єктивно існуючих фінансових відносин, їх різних проявів, сторін і рис та форми чи способу управління певним економічним процесом» [3, с. 243].

Загальними умовами фінансування розвитку інновацій є те, що динаміка інвестицій має забезпечувати реалізацію інноваційної програми, вкладатися в часові рамки і відповідати фінансовим обмеженням, а також відповідна зміна структури джерел фінансування має забезпечити зниження витрат фінансових ресурсів і ризиків зазначеної програми.

Враховуючи інституційне та нормативно-правове забезпечення фінансування інновацій, можна визначити такі особливості:

- 1) відсутність гарантій на повернення вкладених коштів;
- 2) ефект від впровадження інновацій проявляється вибірково;
- 3) вплив часового лагу: в довгостроковому періоді ефект від інновацій є більш вагомим;
- 4) формування фінансових ресурсів з різних джерел дає змогу працювати в декількох напрямках інноваційної діяльності одночасно;
- 5) впровадження інновацій пов'язано з концентрацією значних фінансових потоків.

Законом України «Про інноваційну діяльність» від 4

липня 2002 визначено такі джерела фінансування інноваційної діяльності [2]:

- 1) кошти державного бюджету України;
- 2) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- 3) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- 4) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- 5) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- 6) інші джерела, не заборонені законодавством України.

У світовій практиці існує така класифікація джерел фінансування інноваційної діяльності:

- 1) державне фінансування;
- 2) власні кошти суб'єктів господарювання;
- 3) кошти інвесторів;
- 4) кредитні ресурси;
- 5) венчурні фонди.

Як бачимо, в Україні значну вагу має державне фінансування, у той час, як законодавство розвинених країн передбачає фінансування переважно за рахунок приватних інвестицій.

Фінансова допомога за рахунок коштів державного бюджету, коштів місцевих бюджетів та спеціальних фондів дає змогу проводити науково-дослідні роботи, які дуже рідко є прибутковими. Протягом 2002-2011 років ця підтримка була дуже незначною. Наприклад, фінансування за рахунок коштів державного бюджету весь цей час була на рівні 1 – 3% загальних витрат на такі цілі [8].

Як справедливо вказує О. Чемодуров, «враховуючи переобтяженість бюджету борговими зобов'язаннями, невірність чисельних соціальних питань, критичний стан ЖКГ, заплановане з 2014 р. радикальне зниження податків і багато інших внутрішніх і зовнішніх проблем при хронічному дефіциті бюджетів, можна стверджувати, що у найближчій перспективі бюджетні кошти не можуть стати основним джерелом фінансування інвестиційно-інноваційних перетворень національної економіки» [7, с. 43].

Власні кошти суб'єктів господарювання залишаються основним джерелом фінансування інновацій. Це природно, адже саме підприємці є основними суб'єктами інноваційної діяльності. Вони, за словами П. Бубенка [1, с. 33], прагнуть матеріалізувати і продати необхідний ринку товар, усвідомлено працюють у сфері комерціалізації нових ідей. Крім того, слід вказати на переваги залучення власних ресурсів. Це підвищення фінансової стійкості за рахунок власного капіталу, який є додатково сформованим з прибутку, зменшення витрат на зовнішнє фінансування, сприяння розвитку фінансового лізингу. У ринковій економіці жоден інвестор не буде зацікавлений у фінансуванні проекту, поки не переконається, що власник бізнесу інвестує, в першу чергу, власні кошти.

Потреба у венчурному бізнесі в Україні є доволі велика, оскільки кошти на інновації є постійним дефіцитом нашої економіки. Основними умовами функціонування венчурного капіталу вважають наявність вільного диверсифікованого капіталу, наявність відповідної законодавчої бази, наявність кваліфікованих управлінців венчурного капіталу, забезпечення прозорості роботи фондів, розвинена інноваційна інфраструктура.

В Україні венчурні фірми поки не є ефективними. За даними Української Асоціації Інвестиційного Бізнесу (УАІБ), кількість венчурних інститутів суспільного інвестування в період з третього кварталу 2010 по третій квартал 2011 року зросла з 801 до 938 організацій, тобто на 17%. За четвертий квартал 2011 кількість даних інститутів зменшилась на 7,6% і становила 867 організацій. Протягом 2012 року спостерігалось поступове зростання кількості установ і в третьому кварталі 2012 року показник збільшився до 941 організацій [10].

Досить потужним джерелом фінансування інновацій виступають кошти фізичних осіб. Заощадження трансформуються в інвестиції для розвитку інновацій за допомогою інвестиційних фондів, страхових компаній і пенсійних фондів.

Наявні доходи українців у 2010 році зросли на 22,8% порівняно з 2009 роком, але в наступному році спостерігалось скорочення доходів майже на 9% порівняно з попереднім. Розмір заощаджень повторює цю тенденцію: 2010 рік – зростання на 30% порівняно з 2009 роком, 2011 рік – скорочення на 62,2% відносно 2010 року. Загалом, за період 2009-2011 рр. наявні доходи зросли з 104,3 млн. грн. у 2009 році до 116,6 млн. грн. у 2011 році. Розмір заощаджень скоротився з 154,5 млн. грн. у 2009 до 76,1 млн. грн. у 2011 році.

У 2012 році спостерігається тенденція до зростання розміру наявного доходу українців: у другому кварталі відносно першого показник збільшується на 14,6%, і у третьому кварталі відносно другого – на 15%. Приріст розміру заощаджень є таким: у другому кварталі відносно першого зростання сягає 38%, у третьому відносно попереднього вже 55%. Середній темп приросту розміру заощаджень за три квартали 2012 року становить 46%.

Але динаміка розміру заощаджень домогосподарств не є основною проблемою. Українське населення воліє зберігати власні кошти або у вигляді готівки, або на банківських депозитах, а фізичні особи розвинених країн інвестують у корпоративні цінні папери.

Обсяг депозитів населення України суттєво збільшився: у 2011 році відносно попереднього зріс на 8,8% і становив 259496,755 млн. грн.; у 2012 році відносно 2011 приріст дорівнював 14,7% і сягав 297546,915 млн. грн.

Технологічний прогрес підвищив попит на позичкові кошти. Використання кредиту дає змогу підвищити ефективність виробництва. Але, на жаль, в Україні банківське кредитування не сприяє розвитку інновацій. Банки, не бажаючи ризикувати, віддають перевагу кредитуванню низько- та середньотехнологічних галузей промисловості [6, с. 311]. Підприємці неохоче використовують саме це джерело фінансування через складність процедури оформлення, необхідності надання гарантій або майна під заставу, дорожнечі кредитних ресурсів, втрати частини прибутку (і навіть можливості банкрутства) через сплату відсотків. Через ці причини обсяг кредитів наданих юридичним особам зростає незначними темпами: на 1,36% у 2011 відносно 2010 року і на 1,46% у 2012 порівняно з 2011 році.

Важливим джерелом фінансування інновацій виступає фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів, якими для України є МВФ, ЄБРР та Світовий банк. Перевага залучення коштів таких організацій зрозуміла: це і їх низька вартість порівняно із ставками вітчизняних кредиторів, і «почесність» – отримання кредиту МВФ накладає на позичальника певні

зобов'язання з його поверненню. Цей факт сприяє зростанню довіри до інноваційного проекту та збільшує кількість ймовірних інвесторів.

Разом з цим, розробка і підтримка інноваційних програм і проектів найчастіше здійснюється на регіональному рівні в тих сферах економічної діяльності, що відповідають нагальним потребам

регіону. Розглянемо стан фінансування в Миколаївській області як перспективної одиниці впровадження і реалізації інновацій.

Кількість підприємств, що займалися інноваціями в Миколаївському регіоні за період 2005-2011 роки мала загалом позитивну тенденцію (див. рис. 1).

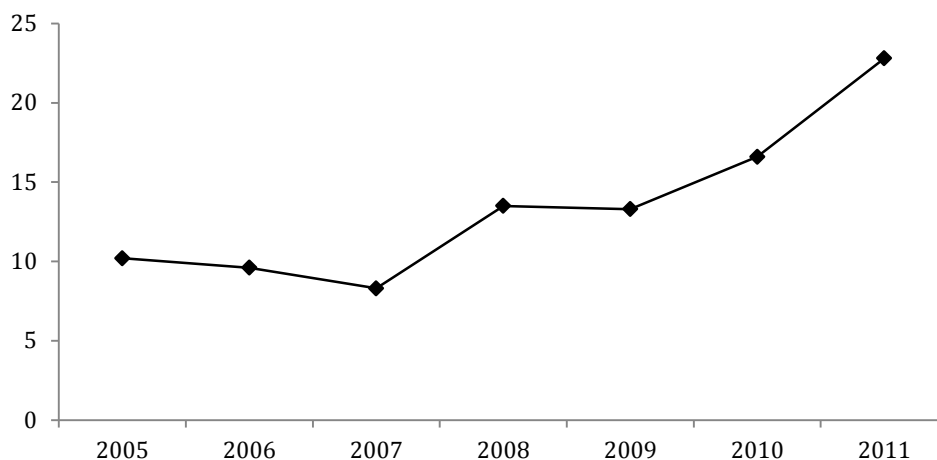


Рис. 1. Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %

З 2005 по 2007 роки спостерігається зниження кількості інноваційно активних підприємств: на 0,6% у 2006 порівняно з 2005 роком і на 1,3% у 2007 відносно 2006 року. З 2007 року помітне зростання кількості підприємств, що займалися інноваціями. Протягом зазначеного періоду кількість інноваційно активних підприємств у Миколаївській області зростала щорічно

на 14,3 п. п. в середньому. Факт позитивної динаміки кількості зазначених підприємств пов'язаний з реалізацією міської програми залучення вітчизняних і іноземних інвестицій у місто Миколаїв у 2007-2011 роках.

Загальна сума витрат на інновації в Миколаєві має мінливу динаміку (див. рис. 2).

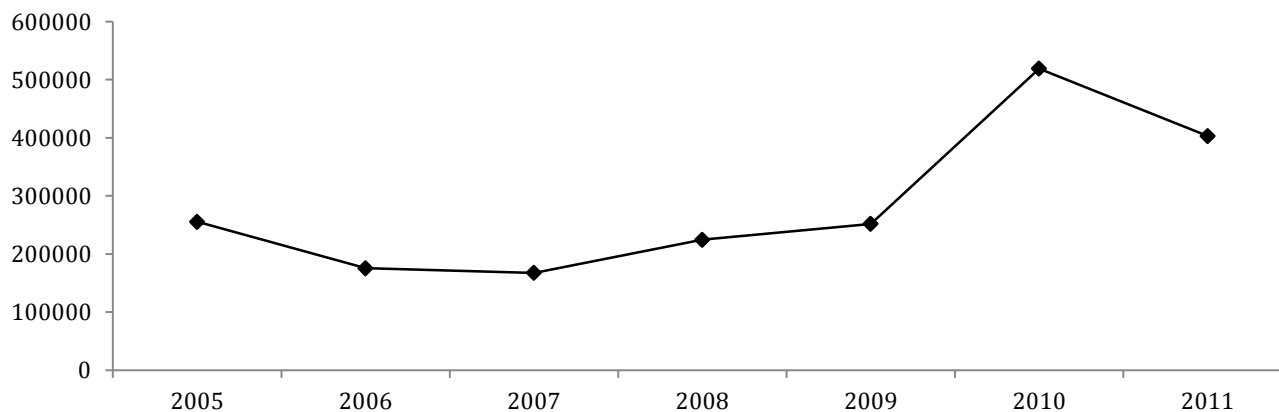


Рис. 2. Загальна сума витрат на інновації промисловими підприємствами Миколаївської області, тис. грн.

У 2006 році відносно попереднього сума витрат на інновації зменшилась на 31,3% (або на 79868,9 тис. грн.). У 2007 році порівняно з 2006 зменшення складало 4,5% (або 7854,7 тис. грн.). 2008 рік характеризується позитивною динамікою: 33,9% (або 56786,8 тис. грн.); 12,2% складає приріст 2009 відносно 2008 року, що в абсолютному вимірі дорівнює 27413,3 тис. грн. Звертає на себе увагу зростання 2010 року – 106% або 267199,4 тис. грн.; у 2011 році сума витрат на інновації скоротилась на 22,4% або на 116105,8 тис. грн.

Існує висока кореляція ($r = 0,8$)¹ між обсягом фінансування інновацій і кількістю інноваційно активних підприємств. З цього погляду дуже цікавою є ситуація у 2011 році, коли кількість підприємств, що займалися інноваціями, зросла на 37,3% у той час, як обсяг фінансування скоротився на 22,4%.

Основні джерела фінансування інноваційної діяльності в регіоні подані в табл. 1.

Розвиток інновацій у Миколаївській області

¹ Коефіцієнт кореляції розраховано між кількістю інноваційно активних підприємств і загальною сумою витрат на інновації підприємствами в Миколаївській області за період з 2005 по 2011 рр. за [9].

відбувався в основному за рахунок власних коштів суб'єктів господарської діяльності у 2005, 2010 та 2011 роках (див. табл. 1). Тоді питома вага цих коштів у загальних витратах на інновації сягала 99,7%, 99,4% та 98,5% відповідно. Найнижчий відсоток залучення власних коштів припав на період економічної кризи 2008-2009 років: 14,6% і 14,0% відповідно.

Фінансування за рахунок коштів державного бюджету займає незначну частку загального обсягу фінансування. Найнижчі показники були в 2005 році (0,1%) та 2011 році (0,2%). Найвищі значення були у 2007, 2008 та 2009 роках: відповідно 13,8%, 16,3% та 13,6%.

Таблиця 1. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в Миколаївському регіоні за період 2005-2011 рр., тис. грн. *

Джерела фінансування	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
власні	254671,9	44020,1	46208,1	32844,2	35264,3	516058,5	396895,7
держбюджет	161,7	12216,5	23101,2	36649,7	34229,2	800	1750,7
місцеві бюджети	382	275,2	294,1	472,8	881,9	50	1177,6
позабюджетні фонди	93	-	-	1753,2	1756,7	427	491
вітчизняні інвестори	-	72439,6	45662,7	43576	26000,3	-	-
іноземні інвестори	-	44929,8	51301,2	109231,9	153653,8	-	-
кредити	162	-	-	-	-	1811	2725,7
інші	-	1720,5	1179,7	6	160,9	-	-
всього	255470,6	175601,7	167747	224533,8	251947,1	519146,5	403040,7

*Складено автором за [8].

Роль місцевих бюджетів у фінансуванні інноваційної діяльності Миколаївщини зовсім мала. Найвищі значення спостерігалися у 2008 році (0,2%), 2009 році (0,4%) та 2011 році (0,3%). Найнижчий показник був у 2010 році – 0,01% від загальних витрат.

Зазначимо непопулярність кредитування у процесі фінансування: від 0,06% загальних витрат у 2005 році до 0,35% у 2010 році та 0,68% у 2011 році.

Фінансування за рахунок коштів вітчизняних інвесторів має негативну тенденцію. Найвища питома вага цього показника у загальних витратах спостерігалась у 2006 році (47%). У 2009 році частка цих витрат становила вже 10% від загального обсягу фінансування. В останні два роки це джерело фінансування взагалі не використовується.

Значну роль у розвитку регіональних інновацій відіграє іноземне фінансування. Частка цього показника в загальних витратах значно перевищує бюджетні надходження навіть забезпечення інноваційної діяльності за рахунок власних коштів. Наприклад, у 2007 році частка іноземних інвесторів становить 30,6% загальних витрат, тоді як бюджетне фінансування було на рівні 13%, а участь власних коштів на рівні 27,5%. У 2008 році майже 49% проти 16% бюджетних асигнувань і 14,6% частки власних коштів. А у 2009 році найвищий показник – майже 61% проти 13,6% (бюджет) і 14% (власні кошти) відповідно. Тобто у період з 2007 по 2009 рік інвестування іноземних інвесторів можна вважати основним джерелом фінансування інноваційної діяльності.

Проаналізуємо динаміку основних джерел фінансування інновацій у Миколаївській області.

Вкладання власних коштів у виробництво у 2006 році порівняно з 2005 роком впало на 82,7%, у наступному році спостерігається невелике зростання – 5%. У 2008 році знов спостерігається негативний приріст, який дорівнює 28,9%, а у 2009 році показник збільшився на 7,4% відносно попереднього року. Фінансування за рахунок власних коштів набирає

обороту у 2010 році: темп приросту сягає 1363,4% (35264,3 тис. грн. у 2009 та 516058,5 тис. грн. у 2010 році). Але у 2011 році це джерело фінансування зменшилося на 23,1% відносно попереднього року. Таким чином, забезпечення розвитку інновацій з власних джерел має змінну тенденцію, яка залежить від коливання кон'юнктури на ринку інновацій. Щорічне фінансування інновацій за рахунок внутрішніх джерел суб'єктів господарської діяльності зросло на 7,7% у середньому.

Фінансове забезпечення розвитку інновацій за рахунок бюджетних коштів у Миколаївській області має змінну динаміку. Найвищий приріст зафіксовано в 2006 році, коли кількість бюджетних коштів зросла з 161,7 тис. грн. до 12216,5 тис. грн., тобто на 7455%. У наступні два роки прослідковується додатна тенденція: 89,1% у 2007 році і 58,6% у 2008 році. У 2009 держава скорочує кількість асигнувань на 6,6%. Але найменший обсяг фінансування спостерігається у 2010 році, коли кількість вкладених державою коштів стрімко скоротилась з 34229,2 тис. грн. до 800 тис. грн., тобто майже на 98%. І у 2011 році цей показник зростає на 118,8% до 1750,7 тис. грн.

Звертає увагу наявність досить сильного, оберненого зв'язку між обсягом фінансування власними коштами суб'єктів господарської діяльності та бюджетним забезпеченням розвитку інновацій ($r = -0,8$). Аналізуючи дані табл. 1, можна зробити висновок, що із зростанням забезпечення інновацій власними коштами на 1 тис. грн. обсяг фінансування за рахунок бюджетних коштів скорочується на 63,4 грн.

Зростання такого джерела фінансування як кошти місцевого бюджету помітне в 2008 та 2009 роках: 60,8% та 86,5%, що в абсолютному вимірі дорівнює 178,7 тис. грн. та 409,1 тис. грн. відповідно. Падіння ж відбулося 2010 року і становило майже 94%, коли обсяг фінансування скоротився з 881,9 тис. грн. до 50 тис. грн. У 2011 році місцева влада виділила коштів на суму 1176,7 тис. грн., що обумовило темп зростання в 2255%

відносно попереднього року.

Обсяги наданих кредитів у період з 2010 по 2011 рік зросли у 1,5 рази з 1811 тис. грн. до 2725,7 тис. грн.

Привертає увагу той факт, що в Миколаївській області в період з 2005 по 2011 роки обсяги іноземного інвестування складають 359116,7 тис. грн., тоді як вітчизняні інвестори вклали лише 187678,6 тис. грн., що майже вдвічі менше. Обсяги фінансування за рахунок вітчизняних інвесторів за досліджуваний період щорічно скорочувались на 28,9% в середньому, а фінансування іноземними коштами щорічно зростало на 50,7%.

Із викладеного аналізу можна зробити висновок, що хоча кількість інноваційно активних підприємств у середньому щорічно зростає, це все ще не є достатнім для покращення інноваційного розвитку Миколаївського регіону. Доведено, що кількість підприємств, що впроваджують інновації, суттєво залежить від обсягу фінансування. Основними джерелами фінансування на Миколаївщині є власні

кошти підприємців і кошти іноземних інвесторів. Державна допомога має незначні за питомою вагою розміри, що негативним чином впливає на розвиток інновацій. Інноваційна активність вітчизняних інвесторів вкрай низька, що пов'язано з недовірою населення до інвестиційних фондів, страхових компаній та недержавних пенсійних фондів.

За таких умов важливими завданнями стають: 1) створення сприятливого середовища для розвитку регіонального бізнесу, завдяки створенню попиту на інноваційну продукцію; 2) суттєве збільшення державної підтримки; 3) підвищення фінансової культури населення; 4) удосконалення політичного клімату та правового середовища, що через зменшення рівня корупції та тіньового сектору сприятиме зростанню обсягів іноземного інвестування.

Надалі предметом наукового дослідження стане розробка конкретних рекомендацій щодо розроблення методів активізації розвитку інновацій у регіоні.

Список літератури

1. Бубенко П. Чому гальмуються інноваційні процеси в Україні / П. Бубенко, В. Гусев // *Економіка України*. – 2009. – №6. – С. 30-39.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 02 № 40 – IV // *Відомості Верховної Ради України*. – 2002. – № 36. – С. 266.
3. Никифоров А. Є. *Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: [монографія]* / А. Є. Никифоров – Київ: КНЕУ, 2010 – 420 с.
4. Онишко С. В. *Фінансове забезпечення інноваційної діяльності: навчальний посібник* / С. В. Онишко, Т. В. Паєнтко, К. І. Швабій. – Київ: КНТ, 2008 – 255 с.
5. Третьяк І. О. *Фінансовий аспект економічного розвитку України* / І. О. Третьяк // *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Економічні науки*. – 2001. – № 4. – С. 350-359.
6. Федулова Л. *Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: [монографія]* / Л. Федулова [та ін.] – Київ: Експрес, 2011. – 655 с.
7. Чемодуров О. М. *Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств* / О. М. Чемодуров // *Економіка України*. – 2013. – №1. – С. 40-49.
8. *Наукова та інноваційна діяльність, 2011 [Електрон. ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. *Регіони України. Статистичний збірник, 2011 [Електрон. ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. *Українська Асоціація Інвестиційного Бізнесу [Електрон. ресурс]*. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.

РЕЗЮМЕ

Ляховець Елена, Прядко Ирина

Финансирование инноваций как фактор регионального развития

Рассмотрены особенности процесса финансирования инновационной деятельности. Определены основные источники финансирования инноваций в Николаевской области. Проанализированы основные тенденции в финансовом обеспечении Николаевского региона. Установлено, что государственная инновационная политика не способствовала развитию инноваций в регионе.

RESUME

Lyakhovets Olena, Pryadko Iryna

Financing of innovation as a factor of regional development

The features of the financing of innovation are considered. The main sources of funding of innovations in the Mykolayiv region are set out. Analysis of the main trends in the financial support of Mykolayiv region are analyzed. It has been found out that the state innovation policy made no contribution into the development of innovations in the region.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013 р.